

ZAYIF HADİSLE İLGİLİ ÜÇ SUAL VE ÜÇ CEVAP
VEYA
GUNYETU'L-ELMA'İ

YAZAN: Allâme el-Hâfız Ebû't-Tayyib Şemsü'l
-Hakk el-Âzîmâbâdî.

Tercüme: Doç.Dr. İbrahim Cânan.

Bazı hadis meselerine açıklama getirmek maksadıyla, Sünenü Ebî Dâvud şârihlerinden el-Âzîmâbâdî tarafından te'lif edilen aşağıdaki risâle, bir kısım mühim meseleler üzerine sunduğu değerli bilgilerden başka, dinî bir mes'elenin hallinde, kâriha-i şahsiyesine dayanarak: "kanaatimce..." ile yorum yapmak gibi muhataralı bir yola sülûk eden zamanımızın acelecilerine karşılık, bu gibi durumlarda, islam âlimlerinin rivâyet ve nassa dayanan çözüm yollarını gösteren örnekler sunması yönüyle de mühim ve kıymetli bir çalışmadır. Cenâb-ı Hak hepimize tefeyyüz nasîb etsin.

NOT: Fakültemiz dergisinin hitabettiği okuyucu kitlesinin genişliğini göz önüne alarak, meslekten olmayanların anlamakta ve hattâ lügatlarde bulmakta güçlük çekeceği bâzı teknik tâbirleri bâzan parantez içerisinde, bâzan da dip notta açıkladık. Okumadaki akıcılığı bozacak olan bu durum için ehl-i ilimden özür dileriz. (Çeviren).

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM.

Hamd Âlemlerin Rabbinadır. Salât ve selâm da O'nun Resûlu Mustafa'ya, Âl-i pâkine ve Ashâb-ı tâhirine ve ahzâb-ı müstakîmine olsun.

el-Abdu'z-za'if Ebû't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hakk el-Âzîmâbâdî -ki Allâh onun ve babalarının ve hocalarının günâhını affetsin- der ki: "Bir kaç meseleye temâs edecek olan bu kısa araştırmaya *Gunyetü'l-Elma'î* ismini verdim.

S U A L : *Muhaddislerin kullandığı: "Bu hadis sahihdeğildir (Hâza'l-hadisu la yasihhu)" sözü ile "Bu hadis sâbit değildir (Hâzâ'l-hadisu lâ yasbitu) sözü arasındaki fark nedir? Bunlar aynı mânaya mı, farklı mânalara mı gelirler, bu sözlerle ne demek istiyorlar?*

ELCEVAP : "Sahîh değildir" ve "Sâbit değildir" sözleri muhtelif mânâ-
larda kullanılır. Âlimler, "sahîh değildir" ve "sabit değildir" sözleri ile, bâzı kereler
rivâyetin zayıflığını ifâde etmeyi (İsbâtü'z-za'f) ve *sahîh* veya *hasen* (1) bir *tarik*'ten
gelmemiş bulunduğunu haber vermeyi kastederler. Bu sözle asla rivâyetin *mevzu*
(yâni uydurma ve bâtıl) olduğunu (isbâtü'l-vaz) ifâde etmek istemezler. Nitekim
Suyûtî, *el-Le'âli'l-Mesnû'a fi'l-Ehâdisi'l-Mevzû'a*'da *Kitâbu't-Tevhîd* bölümünün
bidâyetlerinde der ki: "eş-Şeyh Bedreddin ez-Zerkeşi *en-Nüketü alâ İbni's-Salâh*'-
ında der ki: "Sahîh değildir" sözümüzle "mevzudur" sözümüz arasında büyük
mesâfe vardır. Zira "mevzu" olduğunu söylemek Hz. Peygamber (sallallâhu aley-
hi ve sellem) hakkında yalan ve uydurmada bulunmayı kesin bir dille ifâde etmektir.
Halbuki, "sahîh değildir" sözümüzden "sıhhatın yokluğu kesindir" mânası çık-
maz. Bununla, sıhhatin varlığının kesinlik kazanmadığı haber verilmiş olur. Gö-
rül­düğü üzere bu iki ifâde arasında fark vardır."

Aliyyü'l-Kaari'nin *el-Masnû fi'l-Hadisi'l-Mevzû'* adlı kitabında da aynı şey-
ler söylenir.

Aliyyü'l-Kaari, *Tezkiretü'l-Mevzûât*'da der ki: "Bu beyti kim haftada bir
kere tavaf edip Makam'ın arkasında namaz kılarsa..." hadîsi için Sahâvi: "Sahîh
değildir" demiştir. Ben derim ki: Onun gâyesi bu hadîsin mevzu olduğunu söyle-
mek değildir, bilakis, hadîsin zayıf olduğunu söylemektir (2).

ez-Zerkeşi'nin sözünde "sahîh değildir (Lâ yasıhhu)" lafzının "sâbit değildir
(Lâ yesbitu)" mânâsında kullanıldığına bir işâret mevcuttur. Zira der ki: "Sâbit
değildir" sözü ile sıhhatin sübût bulmadığı (kesinlik kazanmadığı) ihbar edilmek-
tedir. Doğruyu Allah bilir."

Sübût sözü ile bâzı kereler de sıhhat kastederler. Bu durumda her ne zaman:
"Sahîh değildir" "Sâbit değildir" denirse bu sözlerle kastedilen şey, sahîh sened-
dir. Senedin sahîh olmadığını beyânı "*hasen* de değildir demeye gelmez. Nite-
kim el-Hâfız İbnu Hacer, *Netâicu'l-Efkâr fi Tahrici Ehâdisi'l-Ezkâr*'da der ki:
"Ahmed İbnu Hanbel'in şöyle söylediği sâbit olmuştur: "Hadîslerin *sâbit hadîs*
diye isimlendirildiğini bilmiyorum". Ben de derim ki: "Bu sözdeki nefyü'l-ilm,
sübûtü'l-ademi gerektirmez (yâni, Ahmed İbnu Hanbel'in bilmemesi, bu isimde
bir hadîsin gerçekten mevcut olmayışına kesin bir delil teşkil etmez). Buradan ha-

(1) *Sahîh Tarik*: Sika (güvenilir) râvilerin, muttasıl bir senede (yâni birbirini gören râviler yo-
liyle) rivâyet ettikleri hadîse denir.

Hasen Bark: Râvisi adâlet yönüyle güvenilir olmakla berâber *zabt* (yâni, hâfızasının sağlam-
lığı yönüyle kusurlu olan râvilerin er aldığı rivâyet veya rivâyet zinciridir).

(2) Şu husus iyi bilinmelidir: Zayıf hadîs ile *mevzu hadîs* ayrı ayrı şeylerdir, katıyken karıştırılma-
malı *mevzu hadîs*'in uydurma, asılsız olduğu açıkça bellidir. Zayıf hadîs Hz. Peygamber'in (aleyhis-
selâm) sözü olma ihtimâlini daima taşır. Bazı durumlarda zayıf hadîsle amel edilir.

rekette şöyle diyebiliriz: "Sübût'un nefyinden "za'f"ın kesinlik kazandığı sonucuna varılamaz. sıra, "sübût" ile "sıhhat"ın kastedilmiş olma ihtimali vardır, bu ise, hadîsin "hasen" olmasına mâni değildir. Buradan hareketle de şunu söyleyebiliriz: Herhangi ibirinden -yâni sahihten ve hasenden - (1) sübûtun nefyi, sübûtun, tamamından -yâni sahîh, hasen ve zayıf hepsinden nefyini gerektirmez (yâni *sâbit değildir* denirken, söz gelimi "sahîhlik" kastedilmişse, hadîs aynı zamanda "hasen" de değildir, "zayıf" da değildir mânasına gelmez)".

İbnu Hacer, *Mecma'u Bihân'r-Envâr*'da da şunu söyler: "Sâbit değildir" sözü, *vaz'ı*, isbat etmez (hadîsin kesinlikle mevzu olduğunu ifâde etmez). Zira, "sâbit", saâdece "sahîh"e şâmidir, zayıf onun dışında kalır".

Aliyyü'l-Kaari, *Tezkiretü'l-Mevzûât*'da es-Sehâvî'nin "Sahîh değildir" sözünden sonra şunu söyler: "Ben de derim ki: "Bundan maksadı, hadîsin mevzu olduğunu söylemek değildir. hadîs zayıftır. Bununla berâber es-Sehâvî'nin "sahîh değildir" sözü, hadîsin "zayıf" veya "hasen" olmasına mâni değildir".

el-Hâfız İbnu Hacer'in sözü, "sübût"tan muradın "sıhhat" olduğuna delâlet etmektedir. "Sahîh değildir" ve "sâbit değildir" sözleri de aynı mânaya gelmektedir. Bu da "sahîh senedin varlığını" nefyetmektedir. Ama bu nefyın gerisinde "hasen senedin" var olma ihtimali bâkidir. Buradan hareketle şu söylenebilir: Şâyet bu iki tâbir ile kastedilen şey, "sıhhat" ve "hüsn"ün (hasenlik vasfının) nefyi ise hadîsin "zayıf" olmasına mâni değildir.

Bâzi durumlarda bu iki tâbirle "kizb" ve "vaz'ın" isbatı kastedilmişdir. Yâni bu rivâyet ne "sahîh", ne "hasen" ne de "zayıf" senetle mevcut (sâbit) değildir demek istenmiştir. Yâni bu rivâyet bu söylenen vecihlerin hiç biriyle sâbit değildir, aksine bu "mevzudur". İşte bu çeşit bir kullanışta da bu iki tâbir aynı mânada istimâl edilmektedir. Öyle ise her ne zaman: "Bu sahîh değildir", "Bu sâbit değildir" denecek olursa bu tabirlerle rivâyetin "mevzu (uydurma)" olduğu kastedilir.

eş-Şeyh Celâldîn es-Suyûtî, *el-Leâli'l-Masnû'a*'da *Kitâbu's-Sadakât* bölümün de der ki: İbnu Adiy, şöyle bir senedle: "Abdullah İbnu Muhammed İbni Yahya, Hişâm *ürve*'den, o, Fatma Bintu'l-Münzir'den, o da Esmâ Bintu Ebî Bekr'den" şu hadîsi rivâyet eder: "Esmâ der ki: (Zevcim) Zübeyr, bana dedi ki: "Ben Resûlullâh'a (sallallâhu aleyhi ve sellem) uğramıştım, bana şunu söyledi: "Ey Zübeyr Allâh cömertliği sever, yarım hurma ile de olsa. Allâh şecâati de sever, yılan ve akreb öldürmekle de olsa".

Bu rivâyet sahîh değildir. zira, Abdullah İbnu Muhammed *sıka* (adâlet ve zabt yönleriyle sağlam, güvenilir) râvilerden mevzu hadîsler rivâyet eder."

(1) Başka kitaplardan yapılan bu nakillerde ---- şeklinde iki tire arasındaki açıklamalar-risâlenin müellifi elWazîmâbâdî'ye aittir. Şahsî açıklamalarımızı parantez içerisinde kaydediyoruz.

Yine *el-Leâli*'de, Yûsuf İbnu Ebî's-Sefr, el-Evzâ'i'den; o, Zührî'den; o, Ur-ve'den; o da Hz. Ayşe'den *merfu* olarak (yâni Hz. Peygamber'in sözü olarak), şu rivâyet kaydedilir: "Allah'ın velisi, ancak ve ancak güzel ahlak ve sehâvet (cömertlik) üzere yaratılmıştır." ed-Dârakutnî der ki: "Yûsuf yalan söyler',, hadîs ise, *sâbit* değildir".

eş-Şeyh Suyûtî'nin buradaki davranışında şu husus görülmektedir: İki mevzu hadîsin mevzu olduğunu ifâde etmek için, birincisine, "Sahîh değildir", ikincisine ise, "sâbit değildir" lafızlarını kullanmıştır.

el-Allâme es-Sehâvî, *el-Makaasidu'l-hasene fi Beyânı Kesirin mine'l-Ehâdisi'l-Müştehere alâ'l-Elsine*'de der ki: "Bu Beyt'i haftada bir kere tavaf edip *Ma-kam*'ın gerisinde namaz kılan..." hadîsini el-Vâhidî, *Tefsîr*'inde tahrîc etmiştir, sahîh değildir".

Aliyyü'l-Kaari, *et-Tezkire*'de der ki: "es-Sehâvî'nin "Sahîh değildir" sözü, hadîsin *zayıf* ve *hasen* olmasına mâni değildir. yeter ki, bununla "sâbit değildir" sözü kastedilmiş olsun. Sanki, el-Müzenî, bu mânâyı anlamış gibidir. *el-Muhtasar*'ında: "Bu hadîs bâtıldır, onun aslı yoktur" der.

el-Kaari'nin sözünde şu husus kesinlik kazanmıştır: "Sahîh değildir" sözü, şâyet "sâbit değildir" mânâsında kullanılmışsa onun mânâsı: "hadîs mevzudur" demektir. İşte el-Müzenî böyle anladı ve hadîse "bâtıldır" dedi.

Hâsılı kelim, bu iki lafz, yukarıda belirtilen her üç kullanışta da mânâ bakımından birdirler. Kesin olarak bunlar "mevzu" mânâsına, "zayıf" mânâsına "hasen" mânâsına kullanılmaktadır. Ancak, kaydettiğimiz ilk iki mânâda kullanışları gerçekten şâyidir ve bu mânâda çokca kullanılmışlardır. O kadar ki, üçüncü mânâda yâni "hasen" mânâsında kullanıldığını gösterir bir eser, bir mahal kalmamıştır. Hadîsin *hasen* olduğu kastedilerek: "Bu sahîh değildir, sâbit değildir" denilmez. Böyle söylenildiği takdirde bu tâbirlerle hadîsin "mevzu" veya "zayıf" olduğu kastedilir. Bu durum, hadîscilerin kitaplarını tedkik edenlere pek malûm bir keyfiyettir. Fakat âlimlerin istilâhlarını bilmeyip, onların açıklamalarına vâkıf olmayan kimseler akıllarına estiği şekilde laf ederler.

S U A L : Elleri göğüsler üzerine koymakla *alâkalı* hadîs sahîh midir? Eğer sahîhse, *el-Hâfız İbnu'l-Kayyim'in A'lâmu'l-Muvakkî'in'deki*: "Müemmil İbnu İsmâil'den başka kimse "Göğsü üzerinde demedi" sözünün mânâsı nedir?

Burada ismi geçen Müemmil'i Yahya İbnu Ma'in *tevstik* etse de (1) Buhârî: "O, *münkerü'l-hadîstir*" (2) der. Ebû Hâtim de: "Sadûktur, çok hata yapar" demiştir.

(1) *Tevstik* etmek: Bir râvinin *sika* yâni güvenilir, hadîsin makbûl olduğunu ifâde etmektir.

(2) *Münkerü'l-hadîs*: *Sika* râvilere muhâlif düşen rivâyet sâhibi zayıf râviye denir. Bu çeşit hadîs-lere de *münker* hadîs denir.

ELCEVAP : Evet (namazda) ellerin göğüs üzerine konması ile alâkalı hadîsin Hz. Peygamber'den (aleyhisselam) rivâyeti sahihtir. nitekim açıklıyacağız. el-Hâfız İbnu'l-Kayyim'in *A'lâmu'l-Muvakki'in an Rabbi'l-Âlemin*'deki sözüne gelince, aynen şöyle:

“64. misal: *Şu sarîh ve sahih sünnetin terkidir: Cemâat Süfyânü's-Sevrî'den; o, Âsım İbnu Süleyb'den; o, babasından; o da Vâil İbnu Hacer'den rivâyet etmiştir. Vâil der ki: "Ben (bir defasında) Hz. Peygamberle (aleyhisselam) birlikte namaz kılmıştım. Sağ elini göğsü üzerinde sol elinin üstüne koydu" Mü'emmil İbnu İsmâil'den başka kimse "göğsü üzerinde" demedi".*

İbnu'l-Kayyim'in "Müemmil İbnu İsmâil'den başka kimse "göğsü üzerinde" demedi" sözünden murâdı, Âsım İbnu Küleyb hadîsini Süfyânü Sevrî'den bu ziyâdesi ile birlikte Müemmil İbnu Küleyb'den başka kimse rivâyet etmedi" demektir.

Böylece Müemmil bu ziyâde ile rivâyette Sevrî'nin ashâbı arasında bilhassa Âsım İbnu Küleyb tarafında teferrüd etmiş bulunmaktadır. Aksi takdirde bu hadîsi, Yahyâ İbnu Sa'îdî'l-Kattân da Süfyân'dan; o, Simâk İbnu Harb'ten -Ahmed İbnu Hanbel'in *Müsned*'inde rivâyet ettiği şekilde- rivâyet etmiştir. Ahmed'in *Müsned*'inde rivâyet şöyle gelir: "Yahyâ İbnu Sa'îd, Süfyân'dan (rivâyetten) dedi ki: Bana Simâk, Kâbise İbnu Hülib'den; o da babasından rivâyetle dedi ki: "Ben Hz. Peygamber'i (Sallallâhu aleyhi ve sellem) sağından da solundan da kalkarken gördüm. Elini de göğsünün üzerine koyuyordu." (Ahmet İbnu Hanbel ilâveten der ki: Yahya, sağ eli, sol eli üzerine mafsâl'in (bileğin) yukarısında dizdi (bağladı))."

İşte bu, Asım İbnu Küleyb'in bulunmadığı tarikten Süfyân'ın yaptığı rivâyettir. Ahmed İbnu Hanbel'in senedi *hasen ve kavî*'dir. isnadda sıhhati bozucu bir illet (illet-i kaadîha) mevcut değildir. Yahya İbnu'l-Kattân ise, İmâm'dır. Onun gibisinin durumundan sual edilmez. Süfyân ise, Süfyân-ı Sevrî'dir, o da İmamdır, hâfızdır. Rivâyeti *tahdîs* yoluyla (yâni bizzat dinleyerek) (1) almış olduğunu da tasrîh etmektedir. Simâk İbnu Harb el-Kûfî'ye gelince onu Yanya İbnu Ma'in ve Ebû Hâtim *tevsîk* ederler. Ondan el-A' meş, Şu'be, Ebû Avâne, İsrâil ve Zâide rivâyet etmişlerdir.

Kabîsa İbnu Hülib et-Tât: Ahmed el-İclî onu *tevsîk* etmiştir. Aliyyu'bnu'l-Medîni ve Nesâî de: "O meçhûldur, ondan Simâk'den başka kimse hadîs rivâyet etmemiştir." derler. İbnu Hibbân onu *es-Sikat*'ında, onun hadîsinin sahih olduğunu da söyleyerek (tashîh ederek) zikreder (2). *el-Mizân* ve *et-Tehzib*'de bu açıklama sunulmuştur.

(1) *Tahdîs*: hadisi rivâyet eden râvi, rivâyet ettiği hadîsi hocasından bizzat dinleyerek aldı ise bunu rivâyet ederken "*hüddesenâ*" yâni *bize tahdîs etti* diyerek belirtir. Bizzat dinleyerek alınan rivâyetler başka şekillerde alınan rivâyetlerden daha kıymellidir.

(2) *Tashîh* etmek: Bir âlim, bir râvinin rivâyetini sahih buldu ve rivâyet için *sahih* dedi ise biz bu ifâdeyi *tashîh* diyerek çevireceğiz. dilimizdeki *düzelme* mânasındaki tashîh ile karıştırılmamalıdır.

Derim ki: Bu Kabîsa İbnu Hülib'i Aliyyu'bnu'l-Medîni ve en-Nesâi kendisinden Simâk'dan başka rivâyet eden yoktur gerekçesine dayanarak *teçhil* ettiler. (yâni *meçhûl*) olduğunu söylediler). Zira İbnu'l-Medîni ve en-Nesâi nezdinde Kabîsa İbnu Hülib *meçhûlü'l-ayn* (zâti bilinmeyen kimse) dir, *meçhûlü'l-adâle* (yâni hâli bilinmeyen) değildir.

Meçhûlü'l-ayn hakkında (âlimlerin kabul ettikleri) hakikat şudur: Kendisinden sâdece bir kişinin hadîs rivâyet etmiş bulunduğu *râvi-yi mukill'i* şâyet cerh ve ta'dîl imamlarından birisi *tevsîk* ederse (sıka olduğunu söylese) kendisinden cehalet (meçhul olma hâli) kalkar. Yukarıda da gördün ki, cerh ve tâdil imamlarından Ahmedü'l-İclî ve İbnu Hibbân onu *tevsîk* etmişlerdir. Öyle ise onu nasıl meçhûl addederiz?

el-Hâfız (İbnu Hacer), *Şerhu'n-Nuhbe*'de der ki: "Eğer râvinin ismi zikredilir, yalnız bir râvi de ondan rivâyette tek kalırsa *mübhem* (3) gibi, bu şahsa da *meçhûlü'l-ayn* denir. Ancak, esahh görüşe göre, kendisinden *infirad* edenden (hadîs rivâyetinde tek kalan) başka bir kimse tarafından *tevsîk* edilecek olursa meçhûl olmaktan (cehâletten) kurtulur. Keza, kendisinden hadîs rivâyetinde teferrüd eden kimse *tevsîk* işinde ehil bir kimse ise yine *cehâletten* çıkar".

Tedribü'r-Râvi Şerhu Takribi'n-Nevâvi'de de şu ifâde gelmiştir: "Dendi ki: cerh ve ta'dîl imamlarından biri, kendisinden tek bir rivâyetle birlikte böyle (*meçhûlü'l-ayn* olan) bir kimseyi *tezkiye* edecek olursa (bu *tezkiye* onu cehâletten kurtaracak bir *tevsîk* olarak) kabûl edilir. değilse kabûl edilmez. Bu görüşü Ebû'l-Hasan İbnu'l-Kattân tercîh etti, Şeyhu'l-İslam (İbnu Hacer) de doğruladı".

Fethu'l-Muğis Şerhu Elfiyeti'l-Hadîs'de şöyle denir: "bir kısım âlimler, rivâyet-i vâhidin kabûl edilmesini, râvisinin cerh ve ta'dîl âlimlerinden biri tarafından *tezkiye* edilmesi şartına bağladılar. İbnu'l-Kattân, *Beyânu'l-Vehm* ve *'l-İbhâm*'da bu görüşü tercîh etti ve Şeyhimiz de bunu doğru buldu. Şeyheyn'in tahrîci, *Sahih*'lerinde bir grub râvi hakkında bu esas üzerine yürür ki, onları müellif müstakil bir kitapta toplamıştır".

İşte üzerinde durduğumuz Kabîsa İbnu Hülib'in durumunu bu açıdan değerlendirecek olursak görürüz ki, ondan hadîs rivâyet etmede Simâk teferrüd etmekte ise de onun hakkında el-İclî ve İbnu Hibbân'dan vârid olan *tevsîk* sebebiyle kendisindeki *cehâlet* (meçhûl olma hâli) kalkmaktadır.

Bu şekilde, Şeyheyn (Buhâri ve Müslim), kendilerinden sâdece bir kişinin rivâyette bulunduğu bir grub *zâbit* râvilerinin hadîslerini tahrîc etmişlerdir.

İmdi, işte, Şeyheyn'in veya bunlardan birinin mevzuunu ettiğimiz gruptan hadîs tahrîc etmiş olması, ihticâc makamında, onları *ta'rif* (bilinir kılma) ve *ta'dîl*

(3) *Mübhem*: senedlerde bâzan "bir adam", "filanca kabileden bir kimse" diye zikri geçenler olur, bunlara *mübhem* denir.

işinde kâfi ve vâfi bir durumdur. hattâ râvileri kendilerinden hadîs almada teferrüd bile etmiş olsalar. Bu durumda olanlardan söz gelimi Husayn İbnu Muhammed el-Ensârî vardır. Bu zat buhârî ve Müsim'in ittifak ettiği kimselerdendir. İbnu Hibbân onu *es-Sikât*'ında, Buhârî de *et-Târih*'inde zikreder ki, bu hususu el-Hâfız, *et-Tehzîb*'de belirtmektedir. Bununla berâber kendisinden hadîs almada ez-zührî teferrüd etmiştir.

Bu durumda olanlardan Zeyd İbnu Rebâh el-Medenî vardır. Bu zât, Buhârî'nin es-Sahîh'te kendisinden hadîs tahrîc ettiği râvilerden biridir. Ebû Hâtim der ki: "Ben onun hadîsinde bir beis görmedim". es-Süyûtî'nin *is'âfu'l-Mubatta'bi-Ricâli'l-Muvatta'*da kaydına göre İbnu Abdilberr ve İbnu Hibbân onu *tevsik* etmişlerdir. Bununla birlikte kendisinden hadîs almada Mâlik İbnu Enes teferrüd eder.

Yine bu gruptan Ömer İbnu Muhammed İbni Cübeyr İbni Mutim el-Medanî var. Buhârî onun rivâyetini tahrîc etmiş, Nesâî de kendisini *tevsik* etmiştir. Kendisinden sâdece ez-Zührî hadîs rivâyet etmiştir. Bu husus da *el-Hülâsa*'da kaydedilmiştir.

Yine bu gruptan Câbir İbnu İsmâil el-Hadrâmî el-Mısrî var. Ondan Müslim ve *Ashâbu's-Sünen* hadîs tahrîc ettiler. İbnu Hibbân onu *tevsik* eder. Ondan hadîs rivâyet etmede Abdullâh İbnu Vehb *teferrüd* eder. Bu da *el-Hülâsa*'da kaydedilmiştir.

Bu meselenin tafsilatlı olarak açıklanması *es-Sehâvi*'nin *Şerhu'l-Elfiye*'sinde mevcuttur. Bütün bu zikri geçenler, kendilerinden hadîs almada râvileri *teferrüd* etmiş bulunmasına rağmen *sıkad*ırlar. İmamlardan hiçbiri bu durumu zayıflatma sebebi yapmamıştır.

Bu şekilde, üzerinde durduğumuz Kabîsa da Simâk'dan hadîs rivâyet etmede teferrüd etmiş olmakla berâber Ahînedü'l-İclî ve İbnu Hibbân onu *tevsik* etmektedirler. Böylece, tevsik varken, râvisinin kendisinden teferrüd etmiş olması, hakkında müessir olmamaktadır.

Evet, eğer bir kimseyi hiç bir âlim tevsik etmiyorsa, ondan hadîs almada râvisinin teferrüd etmesi, rivâyetinin sıhhatini yaralayıcı bir sebep teşkil eder.

Velhasıl, İbnu'l-Kattân'ın tercihtettiği ve İbnu Hacer tarafından doğruluğu te'yid edilmiş olan görüş, Buhârî ve Müslim'in amellerine mutâbık düşmektedir. İşte bu söz, sahîh ve mütemed olan sözdür. En iyi bilen Allâhtır.

es-Sünenü'l-Kübrâ'da, el-Beyhakî der ki: "Bunu Müemmil İbnu İsmâil, Sevrî'den; o da Vâil'den rivâyet etti: "Vâil, Hz. Peygamber'i (sallâllâhu aleyhi ve sellem), sağ elini solu üzerine koydu, sonra da ellerini göğsü üzerine koydu (bağladı)."

el-Beyhakî, yine *es-Sünen*'de tahrîc eder ki: "Ebû Sa'd İbnu Muhammed es-Sûfî, bize haber verdi ve dedi ki: bize Ebû Ahmet İbnu Adiyy el-Hâfız bildirdi;

bize İbnu Sâ'id bildirdi, bize İbrahim İbnu Sa'id tahdîsen söyledi; bize Muhammed İbnu Hacer el-Hadramî tahdîsen söyledi: bana Sa'id İbnu Abdî'l-Cebbâr İbni Vâil, babasından, o da Vâil İbnu Hacer'den tahdîsen bildirdi: Vâil dedi ki: "Ben, Hz. Resûl'ün (sallallâhu aleyhi vesellem) yanında hazır bulundum. Mescide gitti ve Mihraba geçti. Sonra tekbir getirerek ellerini kaldırdı, sonra sağ elini sol eli üzerine göğsü üzerinde koydu (bağladı)". Senedi görülebilir.

İbnu Hüzeyme, *Sahîh*'inde, Vâil İbnu Hacer'den rivâyet eder. Vâil der ki: "Hz. Peygamber'le (sallallâhu aleyhi ve âlihi ve sellem) namaz kıldım. Sağ elini sol eli üzerine, göğsünün üstünde koydu" *Bülûğ'u'l-Merâm*'da böyle gelmiştir.

Bu rivâyeti, keza en-Nevevî, *el-Hülâsa*'da eş-Şeyh Takıyyü'd-Dîn İbnu Dakîku'l-İd, *el-İmâm*'da kaydetmişlerdir. eş-Şevkânî der ki: "İbnu Huzeyme bu hadîsi *tashîh* etti (hadîse sahihtir dedi). Hâfız İbnu Hacer, *Fethu'l-Bâri*'de der ki: "İbnu Huzeyme, Vâil hadîsi olarak rivâyet eder ki: "O, (Hz. Peygamber) ellerini göğsü üzerine koydu." Bezzâr ise: "Göğsünün yanına (inde sadrihi) koydu" der. Ahmed'in kitabında ise Hülîb et-Tâî hadîsinde bunun benzeri gelmiştir." En iyi bilen Allah'tır.

S U A L : Ölenin yerine kurban sâbit mi ve bunun sevabı ona ulaşır mı?

E L C E V A P : Ölene bedel kurban kesmek sünnettir ve şeksiz şüphesiz sevâbı da ona ulaşır. Meselenin iç yüzü, bu babta gelen hadîslerin serdedilmesinden sonra, sana açık olarak gözükecektir:

Bu mevzuda, Hz. Peygamber'den (Sallallâhu aleyhi ve âlihi ve sellem) gelen şu rivâyet asıl olmuştur: "Hz. Peygamber (aleyhisselam) ümmetinden Allah için tevhid'e, kendisi için de tebliğ'e şehâdette bulunanlar ile kendisi ve âilesi için kurban kesti".

Şurası açıktır ki, Hz. Peygamber'in sağlığında, Allah'ın birliğine (tevhid'e) ve kendisinin de peygamberliğine şehâdette bulunan ümmeti sayıca çoktu, onlardan pek çoğu da Resûlullâh devrinde ölmüş bulunuyordu. Gerek ölenler ve gerekse hayatta olanlar, ümmetin hepsi O'nun (aleyhisselam) ümmetinden olmaları haysiyetiyle bu kurbanı dâhil oldular. Tek bir koç, Resûlullâh'ın (aleyhisselâtu vesselâm) ümmetinden hayatta olanlar için yettiği gibi, ölenler için de yetmiş, herhangi bir tefrik gözetilmemiştir.

Bu hadîsi, bütün imamlar, muhtelif *tarik*'lerle (1) pek çok sahâbe'den *tahrîc* etmişlerdir (2).

(1) *Tarik*: Hadîsi, hadîsleri yazan imamlara kadar uatırılan râviler zincirine denir. *Tarik* yerine *sened* ve *isnâd* kelimeleri de kullanılır.

(2) *Tahrîc* etmek: Bir hadîsi senetli olarak kitabına almak, kaydetmek, kitapta yazılı olarak rivâyet etmek mânâlarına gelir.

Câbir İbnu Abdillâh, Ebû Talha el-Ensârî, Enes İbnu Mâlik, Ümmü'l-Mü'minîn Hz. Ayşe, Ebû Hüreyre, Huzeyfe İbnu Esîd, Râfi' ve Hz. Ali (radiyallâhu anhüm ecma'in). (Şimdu bunları teker teker inceliyelim).

Câbir hadisi'ni ed-Dârimî *Sünen*'inde tahrîc eder: "Bize Ahmed İbnu Hâlid tahdîs etti (ve dedi ki): bize Muhammed İbnu İshâk, Yezîd İbnu Ebî Habîb'den; o, Ebû Ayyâş'dan; o da Câbir İbnu Abdillâh'dan tahdîs etti, Câbir dedi ki: "Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve âlihi ve sellem) bayram günü iki kurban kesti ve onları kesim için yönelttiği zaman böyle dedi: "Ben yüzümü sevmâvât ve arzı yaratan Allah'a O'nu tevhit ederek yöneltiyorum. ben müşriklerden değilim. Namazım, haccım, hayatım, ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir. O'nun şerki yoktur. Ben bununla emrolundum ve ben müslümanların ilkiyim. Ey Allah'ım, Sen'den, Sen'in (rızan) için Muhammed ve ümmeti adına" sonra Resûlullâh *bismillah* dedi, tekbir getirdi ve kesti."

Bu hadisin insnâdı *hasen* ve *sâlih*'tir.

Amed İbnu Hâlid: Bu zât, Ebû Sa'îd el-Hımsî ez-Zehebî'dir. Onu İbnu Ma'in, Muhammed İbnu İshâk İbnu Yesâr hak olana güvenerek onu tevsik ettiler.

Bu rivâyete *mütâbaat* (1) eden başka rivâyetler gelmiştir: Ona mütâbaat edenlerden Hammâd İbnu Seleme, Ya'kûb İbnu Abdirrahmân -ki az sonra zikri gelecek-, Yezîd İbnu Ebî Habîb el-Mısrî -ki el-Kutübü's-Sitte ricâlindedir (râvilerinden), el-Leys, hakkında senâda bulunmuştur- İbnu Yûnus -ki İbnu Sa'd sika olduğunu ve çok hadîs rivâyet ettiğini söylemiştir-, Ebû Ayyâş -ki bu da İbnu'n-Nu'mân el-Mu'âfirî el-Mısrî'dir; Alî, Câbir ve Ebû Hüreyre'den rivâyette bulunmuş, kendisinden de Yezîd İbnu Ebî Habîb ve başkaları hadîs almıştır; el-Hâkim der ki: (Ebû Ayyâş'ın) ismini bilmiyorum", bu açıklama *et-Tehzîb*, *el-Hülâsa* ve *Hüsni'l-Muhâdara*'da gelmiştir. Ben de derim ki: hakkında ta'nda bulunan biri bilinmiyor; az sonra anlıyacağımız üzere, Ebû Dâvud onun rivâyetini *tahrîc* etmiştir, keza el-Münzirî, *Muhtasar*'ında, hakkında sükût etmiştir; es-Suyûtî, *Hüsni'l-Muhâdara*'da onu, Mısır'da hadîs rivâyet eden Tâbi'in'in meşhurları arasında saymıştır; el-Hâfız, *et-Takrîb*'de: "Bu zât makbûldur, üçüncü (tabakadan (2) dır" der. Fakat *et-Telhis*'de: "Ebû Ayyâş bilinmiyor" der.

Hadîsi, Ebû Dâvud da şöyle tahrîc eder: "İbrahim İbnu Mûsa er-Râzi bize tahdîs etti ve dedi ki: Muhammed İbnu İshak, Yezîd İbnu Ebî Habîb'ten; o da Ebû Ayyâş'tan; o da Câbir İbnu Abdillâh'dan haber verdi. Câbir der ki: Kurban

(1) Zayıf bir hadisi gerek, lafzan ve gerekse mânen takviye edip kuvvetlendiren bir başka rivâyete *mütâbi* denir, kuvvetlendirme keyfiyetine de *mütâbaat* denir.

(2) Metinde geçen "*üçüncüdedir*" tâbiri ile, râvileri taksimde göz önüne alınan üçüncü tabaka muraddır. İbnu Hacer bu tabaka ile "Tabi'in'in Hasan-ı Basrî, İbnu Sîrin gibi orta tabakasını (vusta) kasteddiğini *Takrîbü't-Tehzîb*'in mukaddimesinde belirtir.

günü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve âlihi ve sellem) boynuzlu, renkçe beyâzî gâlib, hüsyeleri burulmuş iki koç kurban etti..." Rivâyette şu dua da vardı: "Ey Allah'ım (bu kurban) Sen'den ve Sen'in için Muhammed ve Ümmet-i Muhammed adına, bismillâhi Allâhuekber".

Hadîs hakkında Ebû Dâvud sükût etmiştir (3). Râvilerinin hepsi de kendileriyle ihticâcâ sâlihtirler, şöyle ki:

Ibrahim Ibnu Mûsa er-Râzi: Hâfız imamlardan biridir; Nesâî onu tevsik etmiştir.

İsâ Ibnu Yûnus el-Kûfi: Bunu İbnu'l-Medîni, Ebû Hâtim *tevsik* ederler. Bu iki zat *el-Kütübü's-Sitte* ricâлиндendir.

Diğer râvilerin tercüme-i hâlleri az önce geçti.

İbnu Mâce, bu hadîsi şöyle tabric eder: "Hişâm İbnu Ammâr bize tahdîs etti (ve dedi ki): İsmâil İbnu Ayyâş bize tahdîs etti (ve dedi ki): Muhammed İbnu İshâk bize, Yezid İbnu Ebî Habib'den, o da Ebû Ayyâş ez-Zerkâ, o da Câbir İbnu Abdillâh'tan olmak üzere tahdîs etti, Câbir der ki: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve âlihi ve sellem) bayram günü, iki koç testi. Bu rivâyette şu ifâde de var "Ey Allah'ım, Sen'den ve Sen'in (rızan) için Muhammed ve ümmeti adına".

Hişâm İbnu Ammâr ed-Dımeşki el-Hâfız: İbnu Ma'in ve Ahmed İbnu'l-İclî onu tevsik ederler.

İsmail Ibnu Ayyâş: Şamlılar hakkında sıkı, Hicazlılar hakkında zayıftır. Burada ehl-i Hicâzın rivâyeti mevzubahstir. Zira (hadîsi almış bulunduğu) Muhammed İbnu İshak Medînelidir. Fakat İsmail İbnu Ayyâş'a *mütâbaat* edilmiştir. Ona İsa İbnu Yûnus, Ahmed İbnu Hâlid *mütâbaatta* bulunmuşlardır. Keza bu sened de *sâlih*'tir. el-Hâkim bunu *el-Müstedrek*'te rivâyet eder ve: "Bu hadîs Müslim'in şartı üzere sahîhtir, ancak bunu her ikisi de (Buhârî ve Müslim) *tahrîc* etmediler" der.

Mezkûr hadîsi İbnu Ebî Şeybe *Müsned*'inde şu şekilde rivâyet eder: "Affân bize tahdîs etti ve (dedi ki): Hammâd İbnu Seleme bize tahdîs etti (ve dedi ki): Abdullâh İbnu Muhammed İbnu Akil, Abdurrahmân İbnu Câbir İbni Abdillâh o da babasından olmak üzere bize bildirdi. Câbir der ki: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) renkçe beyâzî gâlib, boynuzlu, hüsyeleri burulmuş iki koç getirdi. Birini kesti ve: "Bismillâhi Allâhuekber, ey Allah'ım, bu Muhammed ve Âl-i Muhammed'e bedeldir" dedi. Sonra diğerini kesti ve: "Bismillâhi Allâhuekber, ey Allah'ım bu Muhammed ve ümmetinden senin için tevhîde benim için de tebliğ şehâdet edenlere bedeldir" dedi. İshâk İbnu Râhıye ve Ebû Ya'lâ el-Mevsilî de hadîsi *Müsned*'lerinde bu şekilde rivâyet etmişlerdir.

(3) Ebû Dâvud bir hadîs hakkında sükût edip onun derecesi hakkında beyanda bulunmazsa, kendi açıkladığı prensibine göre bu hadîs, "sâlih" tir. Durumuna göre, ya ihticâca veya itibâra (yâni bir başka hadîsi takviye etmeye) salihdir.

Yine Ebû Dâvud bu hadîsi bir başka tarîkden şöyle tahrîc eder: "Kuteybe İbnu Sa'îd bize tahdîs etti ve dedi ki: Bize Ya'kûb yâni el-İskenderânî Amr'dan (o da) el-Muttalib'den; (o da) Câbir İbnu Abdillâh'dan tahdîs etti. Câbir der ki: "Ben Resûlullâh (sallallâhu ve âlihi ve sellem) ile birlikte musalla'da kurbanda hazır bulundum. O (aleyhisselam), hutbesini tamamlayınca minberinden inmişti ki kendisine bir koç getirdiler. Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve âlihi ve sellem) koçu kendi elleriyle kesti ve: "Bismillâhi Allâhuekber, bu benim ve ümmetimden kurban kesmiyenler içindir" dedi.

Hadîs hakkında Ebû Dâvud sükût etmiştir.

Tirmîzi'de gelen şekli de şöyle: "Kuteybe bize tahdîs etti (ve dedi ki): Ya'kûb İbnu Abdirrahmân, Amr İbnu Ebî Amr'dan; (o da) el -Muttalib'den; (o da) Câbir İbnu Abdillâh'dan tahdîs etti. Câbir der ki: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve âlihi ve sellem) ile birlikte hazır bulundum..." Hadîsi, yukarıdakinin aynı şekliyle zikreder. Arkadan Tirmîzi der ki: "Bu *garîb* bir hadîstir. Muttalib İbnu Abdillâh İbni Hantab için Câbir'den hadîs işitmedi denmiştir". el-Münzîrî, Muhtasaru's-Sünen'de şunu kaydeder: "Ebû Hâtîmî'r-Râzi: "Muttalib, Câbir'e ulaşmış gibidir" demiştir.

Ben derim ki: Ya'kûb İbnu Abdirrahmân el-İskenderânî'nin rivâyetini Altı İmam'dan İbnu Mâce hâriç hepsi *tahrîc* etmiştir. Yanyâ İbnu Ma'in onu *tevsîk* eder.

Amr İbnu Ebi Amr el-Medîni: Bu zât el-Muttalib'in mevlâsıdır (âzadlı kölesi) Bundan da keza, Altı İmam'ın altısı da hadîs tahrîc etmiştir. Ahmed İbnu Hanbel, Ebû Zür'a, Ebû Hâtîm ve Ahmedu'l-İclî onu *tevsîk* ederler. İbnu Ma'in, en-Nesâî ve Osmân ed-Dârimi İkrime'den *hadîsu'l-Behîme*'yi rivâyet etmiş bulunması sebebiyle taz'îf ederler. el-İclî der ki: "Bunlar hadîsu'l-behîmeyi redederler. Yâni onun İkrime'den o'nun da İbnu Abbâs'tan rivâyet ettiği hadîs. el-Buhârî: "Bu hadîsi İkrime'den bizzat işitip işitmediğini bilmiyorum" der. Ebû Dâvud da: "Bu, *hadîsu'l-behîme*'yi tahdîs eden kimse değildir" demiştir. es-Sâcî de: "Sâduktur, ancak bâzan *vehme* düşer" der.

Bu açıklamayı el-Hâfız (İbnu Hacer) *Mukaddimetu'l-Feth*'de kaydeder.

Derim ki: bunlar, o'nun sâdece İkrime'nin İbnu Abbâs'tan yaptığı rivâyet yoluyla *behîme* ile alâkalı rivâyetini *münker* buldular. Bu durum ise, Amru'l-Medîni için fevkalâde bir *tesbîtdir* (yâni *tevsîk*). Zira Amr, hadîste *müksir* (çok rivâyet sâhibi) olduğu halde, onun hadîsleri arasında *münker* olarak tek bir hadîs bulunabilmektedir.

Muttalib İbnu Abdillâh el-Medîni: Kendisinden oğulları Abdülaziz ve el-Hakem ile el-Evzâî hadîs rivâyet etmiştir. Onu Ebû Zür'a ve ed-Dârakutnî *tevsîk* ederler. İbnu Sa'd da: "Çok hadîs rivâyet ederdi, ancak hadîsiyle ihticac edilmez,

zira Resûlullâh'tan (sallallâhu aleyhi ve âlihi ve sellem) mürsel olarak hadîs rivâyet eder" der. Ebû Hâtim: "Hz. Ayşe'ye yetişmemiştir. Hz. Câbir'den de hadîs dinlememiştir" der. Oğlu Abdurrahman İbnu Ebî Hâtim de: "Ondan dinlemiş gibidir" der. Tirmizî ise, "*Men kara'a harfen mine'l-Kur'ân*" bâbında der ki: "Muhammed İbnu İsmâil şunu söylemiştir: Ben, Muttalib İbnu Abdillâh'ın, Hz. Peygamber'in sallallahu aleyhi ve âlihi ve sellem) ashâbının herhangi birinden bizzat dinlediği tek bir rivâyet bilmiyorum. Bu söylediğimize istisna teşkil eden yegâne rivâyeti de: "Bana, Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve âlihi ve sellem) hutbesinde hazır bulunan kimse tahdîs etti" diye başlayan sözüdür". Abdullah İbnu Abdirrahmân' dinledim: "Biz el-Muttalib'in, Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve âlihi ve sellem) ashâbının herhangi birinden bizzat dinlediği tek bir rivâyet bilmiyoruz" dedi. Abdullâh ilâve etti: "el-Muttalib'in Enes'i dinlemiş olmasını Aliyyu'bn'u'l Medîni inkâr etti". (1).

Ebu Talha hadîsini, İbnu Ebî Şeybe, *Müsned*'inde şöyle tahrîc eder: "Abdullâh İbnu Bekr, Humeyd'den; (o da) Sâbit'ten; (o da) İshâk İbnu Abdillâh İbni Ebi Talha'dan; (o da) Ebû Talha el-Ensârî'den -ki ismi Zeyd İbnu Sehl'dir- bize tahdîs eder ki, Ebû Talha el-Ensârî şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) renkce beyâzî gâlib iki koç kesti. Birinciyi keserken: "Muhammed ve âl-i Muhammed'e bedel" dedi. İkinciyi keserken : "Ümmetimden bana inanan ve beni tasdik edenlere bedel" dedi."

Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, *Müsned*'inde, Taberânî *Mu'cem*'inde, İbnu Ebî Şeybe tarîkının aynısından tahrîc ederler. Bu hadîsin senedi sahîhtir, râvilerinin hepsi de sikadır:

Abdullâh İbnu Bekr: Bu zat İbnu Habîb es-Sehmî'dir. Ahmed İbnu Ma'in onu *tevsvik* etmiştir.

Humeyd İbnu Ebî Humeyd et-Tavîl: Bunu da İbnu Ma'in ve el-İclî *tevsvik* etmiştir.

Sâbit ise, İbnu Eslem el-Bünânî'dir. Onu en-Neşâî, Ahmed ve el-İclî *tevsvik* ederler.

İshâk İbnu Abdillâh: Bunun için İbnu Mâ'in: "Sikadır, hüccettir" demiştir.

Enes hadîsini, İbnu Ebî Şeybe, *Müsned*'ide şöyle verir: "Ebû Mu'âviye Haccac'dan; (o da) Katâde'den; (o da) Enes'ten bize tahdîs eder ki, Enes şöyle demiştir: "Resûlullâh (sallallahu aleyhi ve sellem) iki tane koç kesti. Bunlar renkce beyazî gâlib, boynuzlu idiler. Bunlardan birine yanaştı ve "Bismillahi, Ey Allahım (bu kurbanım) Sen'den ve Sen'in (rızan) için. Ve bu, Muhammed ve Ehl-i beytine bedel" dedi. Sonra diğerine yanaştı ve: "Bismillâhi ey Allahım Sen'den ve Sen'in (rızan) için. Bu ümmetimden Sen'i birleyenler için" dedi."

(1) Tirmizî'nin mezkûr bâbında burada kaydedilen açıklama mevçut değildir.

Bu hadîsin ricâli, ricâlu's-Sahîh'tir:

Ebû Mu'âviye: Muhammed İbnu Hâzim'dir, Ya'kûb İbnu Ebî şöybe ve İbnu Sa'd onu *tevşik* etmiştir. Ancak, kendisine *mürce* ithamı yapılmıştır. Bu zât *el-Kütübü's-Sitte* ricâlidir.

Haccâc: Bu zât İbnu Haccâc el-Bâhilî'dir. Bunu İbnu Ma'in ve Ebû Hâtim tevşik etmiştir, Müslim'in, Ashâbu's-Sünen'in ricâlidir.

Katâde: Sıkadır, hâfızdır ve el-Kütübü's-Sitte ricâlidir.

ed-Darâkutnî mezkûr hadîsi şu şekilde tahrîc eder: "Bize Ahmed İbnu İshâk İbni Behlül tahdîs etti (ve dedi ki): Bize Ebû Sühaym el-Mübârek İbnu Sühaym (1) haber verdi (ve dedi ki): Abdülaziz İbnu Süheyb, Enes'ten haber verdi. Enes de Hz. Peygamber'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) şunu anlattı: "Hz. Peygamber (aleyhisselam) renkce beyazı gâlib iki koç kurban etti. Birini ümmeti, diğeri de kendisi ve ehl-i beyti için kesti."

Hz. Ayşe'nin (radiyallâhu anhâ) hadîsine gelince, bunu Müslim tahrîc etmiştir: "Hârun İbnu Ma'rûf bize tahdîs etti ve dedi ki: Bize Abdullah İbnu Vehb haber verdi ve dedi ki: Hayve bana dedi ki: Ebû Sahr bana -Yezîd İbnu Kusayt'tan o da Urve İbnu'z-Zübeyr'den o da Ayşe'den alarak haber verdi ki, Hz. Ayşe şöyle demiştir: "Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) boynuzlu ve aynı zamanda ayakları, karın kısmı, gözlerinin etrafı siyah bir koç emretti. Kurban olarak kesilmek üzere böyle bir koç getirildi. Resûlullâh bana: "Ey Ayşe bıçağı getir" dedi ve: "Onu taşla iyice bile (de keskin olsun)" diye ilâve etti. Dediği şekilde hareket ettim. Resûlullâh bıçağı aldı, koçu da yakalayarak yatırdı ve: "Bismillâh, ey Allahım, bunu Muhammed ve âli Muhammed ve ümmet-i Muhammed'den kabûl buyur" diyerek kesti" (2).

Ebû Dâvud da mezkûr hadîsi şöyle tahrîc eder: "Ahmet İbnu Sâlih bize haber verdi ve dedi ki: Abdullah İbnu Vehb bize haber verdi ve dedi ki: Hayve bana haber verdi ve dedi ki: Ebû Sahara bana tahdîs etti" Bundan sonrasını senet ve metin olarak aynen (yukarıdaki şekilde) zikreder.

Hadîsin senedinin sıhhatinden sorulmaz bile.

Ahmet İbnu Hanbel de hadîsi aynı şekilde tahrîc etmiştir. en-Nevevî der ki: "Tahâvî, bu hadîsin *mensûh* veya (hükmünün Hz. Peygamber'e) mahsûs olacağını zu'metmiştir. Ama âlimler onun bu görüşünün hatalı olduğunu belirtmişlerdir. Zira *nesh* ve *tahsîs* keyfiyeti mücerred iddia ile sübût bulmaz".

(1) *Takrîb*, esas alınarak isimde tashîh yapılmıştır.

(2) Müslim'in metnindeki bâzı takdîm te'hîrlere, Nevevî'nin, Şerhteki te'vili göz önüne alınarak tercümede aynen uyulmadı (Şerhu Müslim, 13, 122).

Hattâbî, *el-Me'âlimu's-sünen*'de der ki: "Hadîsde geçen: "Bunu Muhammed ve Âl-i Muhammed ve ümmet-i Muhammed'den kabul buyur" sözü, tek koçun kişi ve kalabalık bile olsa âilesi için yeterli olacağına delildir. Ebû Hüreyre ve İbnu Ömer'den (radiyallahu anhüm ecmaîn) rivâyete göre, bu iki sahâbî bu şekilde hareket ediyorlardı. İmam Mâlik, el-Evzâ'î, eş-Şâfi'î, Ahmed İbnu Hanbel ve İshak İbnu Râhuye böyle hareket etmeyi câiz gördüler. Ebû Hanîfe ve es-Sevrî ise bunu (yâni bütün âile efrâdı için tek kurban) kesmeyi mekrûh addettiler."

Hz. Ayşe ve Ebû Hüreyre tarafından rivâyet edilen her iki hadîsi de İbnu Mâce *tahrîc* etmiştir:

"Bize Muhammed İbnu Yahyâ tahdîs etti (ve dedi ki): bize Abdurrezzâk tahdîs etti (ve dedi ki): bize Süfyân'u's-Sevrî, Abdullâh İbnu Muhammed İbni Akîl'den (o da) Ebû Seleme'den (o da) Hz. Ayşe ve Ebû Hüreyre'den almış olarak bildirdi ki: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve selem) kurban kesmek istediği zaman, boynuzlu, renkce beyazı gâlib, semiz, husyeleri burulmuş (iğdiş edilmiş) iki büyük koç satın alır, bunlardan birini ümmetinden Allah'ın birliğine ve Muhammed'in tebliğine şehâdetle bulunanlara bedel, diğerini de Muhammed ve âl-i Muhâmmed'e bedel keserdi.

Hadîsi *Müsned*'inde Ahmed de bu şekilde rivâyet eder.

Ahmed'de şu rivâyet de var: İshâk İbnu Yûsuf bize tahdîs etti (ve dedi ki): Bize Süfyân, Abdullah İbnu Muhammed İbni Akîl'den; (o da) Ebû Seleme'den; (o da) Ebû Hüreyre'den; bildirdi ki, Hz. Ayşe: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kurban kesmek istediği zaman..." aynı hadîsi zikretmiştir.

Yine Ahmed şöyle rivâyet eder: "Bize Vekî, Süfyân'dan; o da Abdullah İbnu Muhammed İbni Akîl'den; (o da) Ebû Seleme'den; (o da) Ebû Hüreyre ve Hz. Ayşe'den tahdîs etti..." der ve "ynı hadîsi zikreder.

el-Hâkim, *el-Müstedrek*'te Ahmed tarîkenden bu son senedle hadîsi kaydeder ve hadîs hakkında sükût eder

et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Vasat*'da, şu tarikle hadîsi verir: "Abdullah İbnu Ayyâş el-Kıtbânî bize tahdîs etti(ve dedi ki): Bize İsa İbnu Abdırrahmân tahdîs etti (ve dedi ki): Bize İbnu Şihâb, Sa'îd İbu'l-Müseyyeb'den; (o da) Ebû Hüreyre'den tahdîs etti..."

Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-Evliya*'da şu tarikten verir: "Yahya İbnu Ubeydillâh, babasından; (o da der ki): Ebû Hüreyre'nin şöyle söylediğini işittim: "Hz. Peygamber iki aded, renkce beyazı gâlib, husyeleri burulmuş koç kurban etti. Bunlardan birini kesti ve : " Ey, Allah'ım Sen'den ve Sen'in (rızan) için, Ey Allah'ım şu Muhammed ve onun âilesi halkı için" dedi. Sonra diğerini kesti ve şunu söyledi: "Bismillâh, Allah'ım bu da Sen'den ve Sen'in (rızan) için. Ey Allah'ım bu ümmetinden Sen'i birleyenlere bedel."

Rivâyeti kaydettikten sonra şunu söyler: Bu, Yahya hadîsi olarak garîbdir, başka vechinde ise *meşhûr*'dur.

Huzeyfetu'l-Gıfârî rivâyetini el-Hâkim, *el-Müstedrek*'te, *Fazâil* kısmında Abdullah İbnu Şübrüme'den; (o da) eş-Şa'bi'den; (o da) Huzeyfetu'bnul-Esîd el-Gıfârî'den olarak tahrîc eder: Huzeyfe der ki: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) beyâzî gâlib iki koç kurban ederci. Birini keser ve: "Ey Allah'ım bu Mahemmed'e ve Muhammed'in âilesine bedeldir" derdi. Diğerini keser: "Ey Allah'ım bu da ümmetimden Sen'in için tevhîde, benim için de risâlete şehâdet edenlere bedeldir" derdi".

Ebû Râfi' hadîsini, Ahmed ve İshâk İbnu Râhuye *Müsned*'lerinde, et-Taberânî, *Mu'cem*'inde, Şüreyk, Abdullâh İbnu Muhammed İbni Akil'den; (o da) Ali İbnu'l-Hüseyn'den (o da) Ebû Râfi'den rivâyet ederler: "Ebû Râfi der ki: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) beyâzî gâlib, husyeleri burulmuş, iğdiş iki koç kurban etti ve: "Bunlardan birinin Allah'ın birliğine ve kendisinin risâletine (peygamberliğine) şehâdet edenlere bedel olduğunu diğerinin kendisine ve ehl-i beytine bedel olduğunu söyledi". Ebû Râfi ilâve etti: "Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize kâfidir".

Mezkûr hadîsi Ahmed ve Bezzar *Müsned*'lerinde, el-Hâkim, *el-Müstedrek*'de Hacc sûresinin tefsîrinde Züheyr İbnu Muhammed'den; (o da) İbnu Akil'den şöylece rivâyet etti: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kurban keseceği vakit beyâzî gâlib, şişman, boynuzlu iki koç satın alır, bayram namazını kılıp halka hutbe verdi mi, bunlardan birini getirir ve musallada bulunduğu esnâda bizzat keser ve: "Bu Muhammed ve âli Muhammed'e bedel" derdi. Her ikisini de fakirlere verir ve kendisi ve âilesi de yerci. Biz iki yıl kaldık, Benî Hâşim'den hiçbir erkek, kurban kesmedi. Allah Hz. Peygamber'in kurbanını onların borç ve külfeti yerine yeterli buldu."

el-Hâkim der ki: "Bu, isnâdı sahîh olan bir hadîstir. Ancak, her ikisi de (Bu-hârî ve Müslim) bunu *tahrîc* etmediler." *Muhtasar*'ında Zehebî, el-Hâkim'i tenkîd eder ve: "Züheyr İbnu Muhammed *miñker* hadîsler de rivâyet eden birisidir, İbnu Akil de *kavî* değildir." der. el-Hâfız Heysemî *Mecma'u'z-Zevâid*'inde şunu söyler: "Ebû Râfi'in hadîsini Ahmed, Bezzâr ve et-Taberânî *Mu'cemu'l-Kebîr*'de tahrîc ederler. Ahmed ve el-Bezzâr'ın senedi *hasen*'dir."

İbnu Ebî Hâtim, *Kitâbu'l-İlel*'de şunu kaydeder: "Babama ve Ebû Zür'a'ya, el-Mubârek İbnu Fudâle'nin, Abdullah İbnu Akil'den (o'nun da) Câbir İbnu Abdillâh'tan alarak rivâyet ettiği şu hadîs hakkında sordum: "Câbir der ki: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) beyâzî gâlib, husyesi burulmuş iki koç kurban kesti..."(soruma devam ederek hadîsin diğer tarihlerini de kaydetme sadedinde dedim ki):

"Bu hadîs keza şu tarikten de rivâyet edilmiştir: "Hammâd İbnu Seleme, İbnu Akil'den; (o da) Abdurrahmân İbnu Câbir İbni Abdillâh'tan; (o da) babasından..."

Bu hadîs şu tarikden de rivâyet edilmiştir: "es-Sevri, İbnu Akil'den (o da) İbnu Seleme'den; (o da) Ebû Hüreyre ve Hz. Ayşe'den; (her ikisi de) Hz. Peygamber'den (sallâllâhu aleyni ve sellem)..."

Bu hadîs şu tarikden de gelmiştir: "Sâbit İbnu Seleme, İbnu Akil'den; (o da) Alî İbnu Hüseyin'den; (o da) Ebû Râfi'den."

Ebû Zür'a soruma cevâben dedi ki: "Bu rivâyetlerin hepsi İbnu Akil'dendir. Onun rivâyetleri ise zabt yönünden sağlam değildir. Bu hadîsi ondan rivâyet edenler ise, hepsi de sıkı (güvenilir) kimselerdir."

el-Beyhakî, *el-Ma'rife*'de der ki: "Bu hadîsi Abdullah İbnu Muhammed İbni Akil rivâyet etti, ancak hadîs hususunda onun hakkında ihtilaf edildi. Kendisinden onu es-Sevri, Ebû Seleme'den; (o da) Hz. Ayşe ve Ebû Hüreyre'den tarikîyle rivâyet etti. Bir seferinde sâdece Ebû Hüreyre'den alarak rivâyet etti ve Hz. Ayşe'yi medâr-ı bahs etmedi."

Bu hadîsi, kendisinden Hammâd İbnu Seleme, Abdurrahman İbnu Cerir'den; (o da) babasından şeklinde rivâyet etti.

Bu hadîsi, yine ondan Zübeyr İbnu Muhammed Aliyyü'bnu'l-Hüseyin'den; (o da) Ebû Râfi'den şeklinde rivâyet etti. el-Buhârî der ki: "Belki de, o, bu hadîsi, zikredilen şu râvilerin hepsinden dinlemiştir."

Bu açıklamayı Cemâleddin ez-Zeyle'i, *Tahrir*'inde kaydeder.

Derim ki: "Abdullâh İbnu Muhammed İbni Akil kendi nefsinde *sadûk*'tur. Tirmizî, *el-Câmi*' kitabının evvelinde şunu söyler: Abdullah İbnu Muhammed İbni Akil *sadûk*'tur. Bir kısım ehl-i ilm hıfzı açısından hakkında söz etmiştir. Ben Muhammed İbnu İsmâil'i dinledim: "Ahmed İbnu Hanbel, İshâk İbnu İbrâhim ve el-Humeydi, Abdullâh İbnu Akil'in hadîsi ile ilticâc ediyordu" diyordu. Bu zât, *mukarribu'l-hadîs*'tir (yâni vasat durumdadır, ne reddedilir, ne de tek başına kabûl edilir)."

el-Hâfız ez-Zehabî, İbnu Akil hakkında İbnu Ma'in'in "zayıftır" dediğinin bir grup râvi tarafından rivâyet edildiğini *el-Mîzân*'da kaydeder.

İbnu'l-Medîni der ki: "Mâlik kitaplarına İbnu Akil (in rivâyetlerini) sokmadı, ama onunla Ahmed ve İshâk İhticâc ettiler.

Ebû Hâtim ve başkaları da ona: "*Leyyînü'l-hadîs (rivâyetleri zayıf)*" demişlerdir. Şöyle ki: İbnu'l-Hüzeyme "Ben onunla ihticâc etmedim" demiştir. et-Tirmizî: "Saduktur" der. İbnu Hibbân: "Hıfzı fenâdır, hadîsi mormal olmayan şekilde rivâyet eder, onun rivâyetlerinden kaçınmak gerek" der. Ebû Ahmed el-Hâkim:

"Alimlerin nezdinde sağlam (metin) değildir" der. Ebû Zûr'a: "İsnadlarda ihtilâfa düşer" der. el-Fesevî: "Hadisinde zayıflık vardı,ancak kendisi sadûktur" der.

Muhammed İbnu Osmân el-Absî el-Hâfız der ki: "Aliyyü'bnü'l-Medîni'ye onun hakkında sordum " zayıftı" cevâbını veri. el-Buhârî, *Tarih*'inde "Ahmed ve İshâk onunla ihticâc ediyorlardı" demiştir. ez-Zehabî de der ki: "Onun hadîsi *hasen* mertebesindedir".

Netice-i kelâm, Hz. Peygamber'in (sallallâhu leyhi ve sellem) ümmetine bedel kurban kestiğine dâir olan hadîs, müteaddid tarikten rivâyet edilmiştir. Bu tariklerden bâzıları sahihtir ve iyidir. bâzıları *hasen* ve kavîdir, bâzıları ise zayıftır. Fakat bâzi tariklerin zayıf olması (hadîsin sıhhatine) zarar vermez. Zira bu durum da zayıf tarikler şevâhid ve mütâbaat menzilesindedir.

Beyhaki'nin *el-Ma'rif*e'de İmâm Şâfi'i'den (radiyallahu anh) kaydettiği söze gelince, orada İmâm Şâfi'i der ki: "Hz. Peygamber'den hadîs öyle bir şekilde gelmiştir ki,böyle bir rivâyet sâbit olamaz. Bu rivâyete göre: Hz. Peygamber iki koç kurban etmiştir ve birini keserken: "Ey Allah'ım bunu Muhammed'e ve âli Muhammed'e bedel kesiyorum" diğerini keserken de: "Ey Allah'ım bunu da Muhammed'e ve ümmet-i Muhammed'e bedel kesiyorum demiştir."

Şâfi'i'nin (rahimehullâh) bu sözden murâdı, hassaten İbnu Akîl'in yer aldığı seneddeki za'fı beyân olmalıdır. Nitekim Abdullâh İbnu Bekr'in Humeyd'den olan rivâyeti, Ebû Mu'âviye'nin Haccâc'dan olan rivâyeti daha önce geçti ve bu iki rivâyet de, açıklanmış bulunduğu üzere, ihticâcâ sâlihtirler. Ayrıca İbnu Akîl'i her ne kadar bir kısım âlimler zayıf addetmişse de, diğer bir kısım âlimler sıkı addetmişlerdir. Bu sebeple de ez-Zehabî ve el-Heysemî onun hakkında: "O, *hasenü'l-hadîstir*" demişlerdir. el-Buhârî de onun senedindeki *ızdırâbı* (hem zayıf hem sahih olma hâlini): "Bunların hepsinden işitmiş olabilir" diye açıklamıştır. Doğruyu Allah bilir.

Hz. Ali'nin (radiyallahû anh) hadîsine gelince, onu Ebû Dâvud, "*el-Akdiye ani'l-Meyyit (ölene bedel kurban)*" bâbında tahrîc eder: "Bize Osmân İbnu Ebî Şeybe tahdîs etti ve dedi ki: bize Şüreyk, Ebû'l-Hasnâ'dan; (o da) el-Hakem'den; (o da) Haneş'den olarak haber verir ki: Haneş şöyle demiştir. Hz. Ali'yi (radiyallahû anh) iki koç kurban ederken gördüm. Kendisine "Bu da ne?" diye sordum. Cevâben: "Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana kendisine bedel kurban kesmemi vasiyet etti, ben de ona bedel kurban kesiyorum" dedi.

Ebû Dâud, bu hadîsin (sıhhatı) hususunda sükût etmiştir. el-Münzirî, *Muhtasar*'ında şu açıklamayı sunar: "Haneş aleyhinde birçokları konuştu: İbnu Hibbân el-Büstî: "Haneş, haberlerinde çokca vehme düşerdi (kesirü'l-vehm). Hz. Ali'den yaptığı bir kısım rivâyetlerde teferrüd eder ve bunlar sıkalardan gelen rivâyetlere benzemez. bu sebeple o, kendisiyle ihticâc edilmeyen râvilerden add edilmiş-

tir. Şerik ise, İbnu Abdillâh el-Kaadi'dır. hakkında cerh edici söz gelmiştir (fihi mekâl). Müslim, *mütâbaat* için onun rivâyetini *tahrîc* etmiştir."

(Hz. Ali hadîsini) Tirmizî de şu şekilde *tahrîc* eder: "Bize Muhammed İbnu Ubeyd el-Muhâribî el-Kûfî tahdîs etti (ve dedi ki): bize, Şerik, Ebû'l-Hasnâ'dan; (o da) el-Hakem'den; (o da) Haneş'den (o da) Ali'den olarak tahdîs etti ki, Hz. Ali iki koç kurban etmiştir. Bunlardan birini Hz. Peygamber'e, diğeri de kendisine bedel kesmiştir. Kendisine bundan suâl edilince: "Bunu bana Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) emretti, ebediyen de bırakmıyacağım" diye cevap vermiştir. Tirmizî der ki: "Bu garîb bir hadîstir, bunu sâdece Şerik'in rivâyeti olarak biliyoruz".

Derim ki: Burada zikredilen Haneş İbnu'l-Mu'temir el-Kûfî'dir. Hz. Ali ve Ebû Zerr'den (radiyallâhu anhümâ) hadîs rivâyet etmiştir. Kendisinden de el-Hakem, İsmâil İbnu Ebî Hâlid ve Simâk İbnu Harb rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvud, onun hakkında: "Sıkadır" der. en-Nesâî ise: "Kavî değildir" der. el-Buhârî de: "Bâzı âlimler, aleyhinde konuştular" der. Ebû Hâtim de: "Sâlihtir, âlimleri onunla ihticâc eder göremiyorum" der. İbnu Hibbân: "Onunla ihticâc edilmez" der. ez-Zehabî, onu *el-Mizân*'da zikreder. *Mirkaatu'l-Mefâtih Şerhu Mişkati'l-Mesâbih*'de denir ki: "el-Hâkim'in tashîh ettiği (yâni sahîh kabul ettiği) Hz. Ali'den gelen bir rivâyette, Onun (Hz. Ali'nin), Hz. Peygamber için iki, kendisi için de iki koç kestiği ve (Hz. Ali'nin): "Hz. Peygamber kendisine bedel dâima kurban kesmemi emretti, ben de ona bedel dâima keseceğim" dediği ifade edilmiştir".

Bu mevzuda söylenenlerden çıkacak netice şudur: Hz. Ayşe'den Ahmed, Müslim ve Ebû Dâvud'da gelmiş bulunan hadîs, ölüye bedel (ölü adına) kurban kesmenin müstehab olduğu husûsunda ihticâc etmeye kâfidir. Bu hadîsi, Câbir İbnu Abdillâh, Ebû Talha el-Ensârî, Enes İbnu Mâlik, Ebû Hüreyre, Huzeyfe, İbnu Esîd, Ebû Râfi' Ali İbnu Ebî Tâlib tarafından rivâyet edilen hadîs de te'yid eder.

Bütün bu hadîsler, kişinin kendisi ve kendisine tâbi olanlar (etbâi) ve âile halkı ve ölenler adına kurban kesmesinin câiz olacağına, sevaba kendisiyle birlikte onları da ortak edeceğine açık bir şekilde delâlet ederler.

eş-Şeyh Abdullatif İbnu Abdilaziz, ki İbnu'l-Melek diye meşhurdur. der ki: "Bu hadîs, ölen adına kurban kesmenin câiz olduğuna delâlet eder".

(Bu söz *el-Mirkaat*'da gelmiştir).

en-Nevevî, *Şerhu Müslim*'de der ki: "Hz. Ayşe'nin hadîsiyle, kişinin kendisi ve âile halkı için kurban kesmesini ve onların da kesenle sevâba katılmalarını tevçiz edenler istidlâl etmişlerdir. Bu görüş, hem bizim mezhebimizin ve hem de *cumhur*'un görüşüdür. Bu görüşe es-Sevrî, Ebû Hanîfe ve Ebû Hanîfe'nin ashâbı katılmamıştır".

Ben de derim ki: Bu hadîsler (katılmayanlara karşı) varid olmuştur.

el-İmâm Ebû İsâ et-Tirmizî, Hz. Ali hadîsini rivâyetten sonra der ki: "Bâzı ehl-i ilm, ölen adına kurban kesmeye ruhsat verdi, bâzıları da bunu uygun bulmadı. Abdullâh İbnu'l-Mubârek der ki: Bence, en muvâfık olanı, kişinin ölen adına tasaddukta bulunmasıdır, kurban kesmesi değil. Şâyet kurban kesecek olursa, kestiğinden hiçbir şey yemez, tamamını tasadduk eder". el-İmâm Bağavî'nin *Şerhu's-Sünne*'sinde böyle gelmiştir.

Ben de derim ki: Ölenler adına kurban kesmeye ruhsat veren bir kısım ehl-i ilmin sözü, edilleye mutâbıktır. Fakat bunu tevcvîz etmiyenin sözü için hüccet yoktur. Binâenaleyh onun sözü, kendisinden daha kuvvetli bir delil olmayınca kabûl edilmez. Delil ise mevcut değildir. Hz. Peygamber'den (aleyhisselam) kendisi ve ehl-i beyti için kestiği ile, ümmetinden sağ ve ölmüş olanlar için kestiği her iki kurbanı da tamâmen tasadduk ettiğine veya ölenlerin hissesi nisbetinde muayyen bir parçayı tasadduk ettiğine dâir hiçbir rivâyet nakledilmemiştir. Aksine, Ebû Râfi şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), kurban keseceği zaman şişman, boynuzlu, beyâzî gâlib iki koç satın alır, bayram namazını kılıp, halka hutbe irad ettikten sonra koçlardan birini getirir, daha musallâda iken, kendi eliyle bıçakla keser sonra: "Ey Allah'ım bu, Sana tevhîdle, bana da tebliğle (yâni risâletime) şehâdette bulunan bütün ümmetime bedeldir" derdi. Sonra öbürünü getirir onu da bizzat kendisi keser ve: "Bu da Muhammed ve âli Muhammed içindir" der sonra da hepsini hem fakirlere tasadduk eder, hem de kendisi ve âilesi ondan yedi. Yanında yıllarca kaldık. Benî Hâşim'den hiçbir erkek kurban kesmezdi. Hz. Peygamber'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) kestiği ile, Allah onları külfet ve borçtan kurtarırdı".

Daha önce de geçtiği üzere bunu Ahmed ve başkaları rivâyet etmiştir.

Bu kaydedilen, Ahmed'de gelen rivâyetin lafzıdır. Hz. Peygamber'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) âdeti, her seferinde, kurbanların etinden bizzat ve âilesi ile birlikte yemek ve fakirlere de tasadduk etmektir. Bunu ümmetine de emretti. Hz. Peygamber'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu söylenene muhâlif bir davranış görülüp rivâyet edilmemiştir.

eş-Şeyheyn'in (el-Buhârî ve Müslim), Hz. Ayşe'den yaptıkları bir rivâyette şu ifâdeye de rastlanır: "...Sen kurban etini üç günden sonra yemeyi yasakladın dediler de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Ben, kurban sırasında (ondan istemek üzere) kesretle gelen bedevîler sebebiyle yasaklamıştım, (şimdi ise) artık, yiyin, saklayın ve tasadduk edin" buyurdu. (Müttefekun aleyh) (1).

Selemetü'bnü'l-Ekvâ'dan rivâyete göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle der: "Yiyiniz, başkasına da yediriniz, biriktiriniz de". (Müttefekun aleyh).

(1) *Müttefekun aleyh*: Hem Buhârî ve hem de Müslim tarafından rivâyet edilmiş bulunan hadislere denir. Sıhhat açısından en üstün hadislerdir.

Ebû Sa'îd'den geldiğine göre, Resûlullân (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Yiyiniz, yediriniz, saklayınız ve biriktiriniz" (Bunu Müslim rivâyet etti).

Büreyde'den yapılan rivâyete göre, der ki: "Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Muvâfık bulduğunuz kadar yiyin, yedin ve biriktirin de" (Bunu da Müslim, Ahmed ve Tirmizi rivâyet ederler. Tirmizî, hadisin sahîh olduğunu ayrıca belirtir).

Hz. Peygamber'in yaptığı bir fiilin ona has olduğuna dâir delil getirilmedikçe, onun yaptığı şekilde, ayırım yapmadan aynen ben de yaparım. Söz gelimi bir veya iki, yâhut da üç koçu kendim, âilem ve ölenlere bedel kurban etmem, muhakkak ki, her biri için yeterlidir ve sevâbı da her birine, şeksiz şüphesiz ulaşır. Etinden dilediğim kadar yer, başkasına da yedirir ve tasadukta da bulunurum. Zira ben bizzât Şâri'in koyduğu muhayyerliğe sâhibim.

Evet bir kurban sâdece ölenler adına kesilmiş olsa ve hayatta olanlardan kimse buna ortak kılınmasa, Abullâh İbnu'l-Mübârek'in (rahimehullâh) dediği gibi, bu kurban fakara ve miskinlerin hakkıdır. Doğruyu Allah bilir ve O'nun ilmi eksiksizdir.